Halasztható?

A szabadságvesztés-büntetés foganatba vételének törvényességi problémái

Az időszerűség a büntetőeljárás olyan fontos alapelve, amelynek a nyomozás megindításától a büntetés végrehajtásának befejezéséig mindvégig érvényesülnie kell. Ennek keretében a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága szempontjából is meghatározó jelentőségű, hogy a kiszabott büntetés végrehajtása milyen időn belül követi az ítélet jogerőre emelkedését. Hiába az alapos felderítés, nyomozás, a megalapozott vádemelés, a törvényes ítélet, ha a kiszabott büntetés foganatba vétele elmarad vagy késedelmet szenved, ezáltal az egész igazságszolgáltatás, a bűnüldözés hatékonysága kerül veszélybe.

Az ügyészi törvényességi felügyeleti vizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy a foganatba vétel sajnálatosan több esetben késik, ami egy-egy kiemelt és nagyobb sajtónyilvánosságot kapó büntetőügyben a közvéleményt nemegyszer felháborítja. A késedelmes végrehajtás legjellemzőbb oka a bíróságoknak a halasztások engedélyezésénél tapasztalható – többször indokolatlanul liberális – gyakorlata, a halasztás engedélyezésére vonatkozó jogi szabályozás visszássága, továbbá az, hogy az elítéltek a büntetés végrehajtása alól szeretnének kibújni.

A Legfőbb Ügyészség a szabadságvesztés-büntetés foganatba vételének törvényességével kapcsolatos országos vizsgálata során már 1992-ben rámutatott arra, hogy a jogerős szabadságvesztés-büntetés végrehajtása több esetben azért marad el, illetve húzódik el, mert a bíróság törvénysértő módon engedélyez halasztást az elítélt számára. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 395. § (1) bekezdése kimondja, hogy az ítélet jogerőre emelkedése után hajtható végre. A nem jogerős ítélet természetesen nem végrehajtható, a jogerőre emelkedést követően azonban nyomban, vagy minél rövidebb időn belül foganatosítani az ítéletet. Minél rövidebb idő telik el ugyanis a jogerős ítélet megszületése és az abban foglaltak végrehajtásának megkezdése között, annál inkább érvényesülhet a kiszabott büntetés célja és hatékonysága.

Fontos okból

A büntetés végrehajtásának elhalasztására vonatkozó törvényi rendelkezéseket a Be. 398. §-a tartalmazza. A 398. § (1) bekezdése alapján a tanács elnöke a szabadságvesztés

megkezdésére *fontos okból* engedélyezhet halasztást. A fontos ok fogalmát a törvény azonban nem határozza meg, még példálsús felsorolást sem alkalmaz – szemben a Bv. tvr. félbeszakítás engedélyezésére vonatkozó rendelkezéseivel –, hanem kizárólag a bíró mérlegel és dönt az engedély megadásáról. Ez a jogalkotói megoldás azért is vitatható, mert – ahogyan azt a gyakorlati tapasztalatok is bizonyítják – az engedélyezés olyan kiterjesztő értelmezéséhez vezethet, amely az indokolatlan halasztások veszélyét hordozza. A halasztás iránti kérelmeket fő szabályként az első fokú bíróság tanácsának elnöke bírálja el, azonban a Be. 398. § (4) bekezdése értelmében a másodfokú bíróság tárgyalásának befejezése után nyomban előterjesztett kérelemre a másodfokú bíróság tanácsának elnöke is engedélyezhet halasztást. Figyelemmel arra, hogy a másodfokú bíróság előtt szóban előterjesztett kérelem elbírálására – az azonnali döntés kényszere miatt – a tanács elnökének nagyon rövid idő áll rendelkezésére, ezért nem minden esetben lehetséges a döntés kellő megalapozottsága.

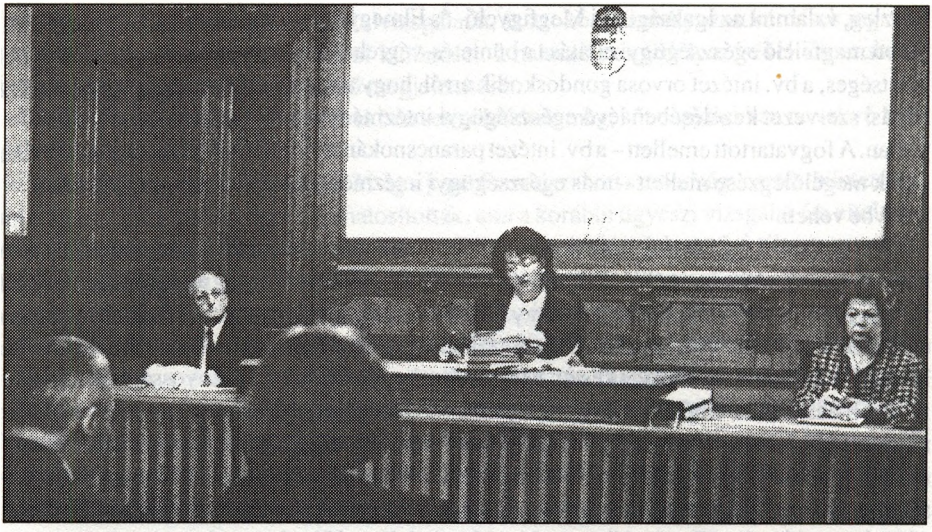
A halasztás engedélyezésének részletszabályait – így az engedélyezés feltételeit is – a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra háruló feladatokról szóló, többször módosított 107/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 116. §-a tartalmazza. A 116. § (1) bekezdése értelmében a két évet meg ne haladó szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére fontos okból – különösen az elítélt személyi vagy családi körülményei, vagy rendkívül jelentős termelési érdek miatt – legfeljebb három hónapra halasztás engedélyezhető. Ha az elítélt fekvőbeteg, gyógyintézet, rendelőintézet, gondozóintézet, a körzet vezető orvosa vagy főorvosa által kiállított orvosi bizonyítvánnyal, illetve igazságügyi orvosszakértői véleménnyel igazolja, hogy betegsége életét közvetlenül veszélyezteti, az elsőfokú tanács elnöke: a) az (1) bekezdésben szabályozott tartalmú halasztást meghaladó, határozott ideig tartó halasztást is engedélyezhet; b) az (1) bekezdés alapján engedélyezett halasztást meghosszabbíthatja; c) a két évet meghaladó szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére halasztást engedélyezhet.

Szükség esetén a tanács elnöke az életet közvetlenül veszélyeztető betegség fennállásának tisztázására igazságügyi orvosszakértői véleményt szerezhet be és a szakvélemény beérkezéséig a szabadságvesztésének megkezdését a bv. csoportnál függőben tarthatja.

Halasztás hivatalból

A miniszteri utasítás szerint el kell halasztani – kérelem nélkül hivatalból is – a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését azoknak a nőknek az esetében, akik negyedik hónapot meghaladó terhesek. A halasztás ilyenkor a szülés várható idejét követő hatodik hónap végéig terjedhet. A tanács elnöke az így meghozott halasztási határozatot köteles visszavonni abban az esetben, ha megállapítja, hogy az újszülött nincs az elítélt gondozásában.

Ugyancsak el kell halasztani – kérelem nélkül, hivatalból is – a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését azoknak a nőknek az esetében, akik a hatodik hónaposnál fiatalabb gyermeküket gondozzák. A terhesség, illetve gyermekgondozás miatt engedélyezett halasztás hatósági orvosi javaslat alapján kivételesen a szülést követő egy évi időtartamra is meghosszabbítható. Ezekben az esetben sincs azonban helye halasztásnak, ha az súlyosan ve-

szélyeztetné a közbiztonságot vagy a közrendet, illetve ha az elítélt elrejtőzésétől kellene tartani.

Hivatalból kell elhalasztani továbbá a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését a büntetés végrehajtásának átengedéséről hozott döntésig, amennyiben nemzetközi szerződés alapján a végrehajtás átengedésének van helye.

Gyakorlati hiányosságok

A halasztás engedélyezésével kapcsolatos rendelkezések hatályosulásában a gyakorlatban több hiba, hiányosság is tapasztalható. Gyakran előfordul, hogy a bíróság a miniszteri utasításban hivatkozott fontos ok kiterjesztő értelmezésével olyan esetben is engedélyez halasztást, amikor annak valójában nem lenne helye. Hasonló módon megtörténik, hogy a három hónapi halasztást a két évet meghaladó tartamú szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére is engedélyezik. Különösen visszás azonban az a gyakorlat, amely a három hónapot meghaladó tartamú halasztások, az ismételt halasztások, valamint a két évet meghaladó szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére irányuló halasztások engedélyezése kapcsán tapasztalható. E körben több esetben előfordul, hogy az engedélyhez szükséges minősített orvosszakértői vélemény olyan esetben is az elítélt életét közvetlenül veszélyeztető betegség fennállását tünteti fel, amikor annak komolysága meg- kérdőjelezhető.

A súlyos vagy akár életveszélyes betegség miatt sem feltétlenül kell elhalasztani a szabadságvesztés foganatba vételét. A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM-rendelet 1. § (3)–(5) bekezdése értelmében a büntetések és intézkedések végrehajtása során a fogvatartott egészségi állapotának megfelelő gyógyító megelőző ellátását a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményei (a fogva tartó bv. intézet, a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza, a Nagyfai országos Bv. Intézetben működő Krónikus Utókezelő

Részleg, valamint az Igazságügyi Megfigyelő- és Elmegyógyító Intézet) végzi. Ha a fogvatartott megfelelő egészségügyi ellátása a büntetés-végrehajtási szervezet keretein belül nem lehetséges, a bv. intézet orvosa gondoskodik arról, hogy a fogvatartott ne a büntetés-végrehajtási szervezet kezelésében lévő egészségügyi intézményben részesüljön megfelelő ellátásban. A fogvatartott emellett – a bv. intézet parancsnokának engedélyével és a várható költségek megelőlegzése mellett – más egészségügyi intézmény térítésköteles szolgáltatását is igénybe veheti.

Az ügyészi vizsgálat már hat évvel ezelőtt is rámutatott a halasztások körében tapasztalható visszásságokra. Így például olyan esetet is feltárt, amikor a bíróság az elítélt családi körülményeire és arra való tekintettel, hogy állatállo- mányát akarja eladni, két ízben is engedélyezett halasztást. Volt rá példa, hogy a szabadságvesztés foganatba vétele a többszöri halasztás miatt több mint két évet késett. Megtörtént, hogy a bíróság méltányosságból engedélyezett halasztást az elítélt számára. A tárgyaláson előterjesztett kérelmek kapcsán visszatérő problémát jelentett, hogy a jegyzőkönyvekből nem mindig megállapítható, a bíróság mire alapozta halasztást engedélyező határozatát. Többször elmaradt a halasztás engedélyezéséhez szükséges igazolások megkérése, illetőleg bemutatása. Az ügyészi vizsgálat évében, 1991-ben, több mint 17 százalékot tett ki a végrehajtásra előírt, foganatba mégsem vett szabadságvesztés-büntetések aránya.

A vizsgálati tapasztalatok alapján a Legfőbb Ügyészség még 1992-ben kezdeményezte az e téren tapasztalt problémák megoldását, a helytelen gyakorlat felszámolását, valamint ezzel összefüggésben – állampolgárok jogát érintő kérdésről lévén szó – a 107. és a

A szabadságvesztés-büntetés foganatba vételének helyzete 1997. december 31-én

Megye	1997. évi előírás	Folyamatban maradt ü. sz.	% arány	Ebből külföldön tartózkodók		Külföldön lévők nélkül a hátralék aránya
				száma	és %-a	
Veszprém	1555	118	7,58	–	–	7,58
Zala	1026	87	8,48	–	–	8,48
Jász-Nkun-Sz.	1762	153	8,68	–	–	9,59
Heves	1209	116	9,59	–	–	9,59
Bács-Kiskun	1659	190	11,45	–	–	11,45
Hajdú-Bihar	2606	364	13,97	–	–	13,97
Győr-Moson-Sopron	1044	146	13,98	–	–	13,98
Somogy	1744	248	14,22	–	–	14,22
Vas	756	111	14,68	–	–	14,68
Nógrád	454	80	17,62	–	–	17,62
Fejer	1294	241	18,62	5	0,38	18,24
Szabolcs-Sz-B	2698	518	19,19	1	0,03	19,16
Baranya	1935	385	19,89	–	–	19,89
B. A. Z.	4658	988	21,21	–	–	21,21
Kom.-Eszt.	1035	242	23,38	4	1,65	23,00
Pest	2282	537	23,53	–	–	23,53
Csongrád	1236	299	24,19	1	0,33	24,11
Tolna	819	218	26,62	1	0,45	26,49
Békés	598	165	27,59	–	–	27,59
Főváros	5336	2736	51,27	–	–	51,27
ÖSSZESEN	35 706	7942	22,24	12	0,15	22,21

108/1979. (IK. 8.) IM utasítások felülvizsgálatát, az azokban szabályozott kérdések jogszabályi szintű rendezését. Így például különösen a halasztás engedélyezésével kapcsolatos kérdéseknek jogszabályban történő megjelenítését.

Ezek a problémák az elmúlt években sem oldódtak meg, sőt napjainkban növekvő tendenciát mutatnak.

Látható, hogy 1997. december 31-ig a jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetések több mint 22 százalékát nem foganatosították, ami a korábbi ügyészi vizsgálat óta eltelt hat esztendőhöz viszonyítva több mint 5 százalékos növekedést jelent. Sajnálatos azonban, hogy az igazságügyi kormányzat figyelmének felkeltéséhez a hazai pénzvilágot érintő kiemelt gazdasági büntetőügyekben elmarasztaltak számára engedélyezett halasztásokra volt szükség. Ez nemcsak a szakmai közvéleményben váltott ki visszatetszést. A különösen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés, csalás, sikkasztás, magánokirat-hamisítás miatt elítélt közismert személyiségek orvosi papírok alapján hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetésüknek megkezdésére sorban kaptak halasztást, illetve az is előfordult, hogy a több évi végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt vádlott másfél év óta gyakorlatilag egyetlen percet sem töltött börtönben.

A fellebbezés hiánya

Alapvető garanciális, büntető igazságszolgáltatási érdekek fűződnek ahhoz, hogy a végrehajtás megkezdésének elhalasztására csak a jogszabályban meghatározott esetekben kerülhessen sor. A gyakorlati tapasztalatok szerint – amint arra az ügyészi vizsgálatok is rámutattak – elkerülhetőek lennének a törvényességi szempontból kirmös esetek, ha a törvény lehetővé tenné ilyen esetben is az elítélt és az ügyész számára a fellebbezést. A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében (Be. 398. S (5) bekezdés) a szabadságvesztés megkezdése tárgyában hozott halasztó határozattal szemben azonban nincs helye fellebbezésnek, az ügyész a halasztást engedélyező határozatot meg sem kapja. A Legfőbb Ügyészség már évekkel korábban kezdeményezte a büntetőeljárási törvény olyan módosítását, amely a halasztó határozat ellen az ügyész számára megadná a fellebbezés lehetőségét.

Az ügyészség hasonló javaslatot tett az új büntetőeljárási törvén kodifikációja során. A kezdeményezések azonban sajnálatosan nem vezettek eredményre, a büntetőeljárásról szóló 1988. évi XIX. törvény 595. § (1) bekezdése a hatályos szabályozással azonos módon kizárja a fellebbezés lehetőségét.

Jogszabályi háttér

Ismeretes olyan álláspont is, amely szerint a halasztás körében tapasztalható liberális bírói gyakorlat, a rendelkezéseket sértő halasztás azért nem kifogásolható, mert a halasztás részletszabályait csak miniszteri utasítás rögzíti, amely azonban a bírákra nem kötelező. A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény I. § (1) bekezdése tartalmazza a jogszabályok felsorolását. Ennek értelmében jogszabálynak a törvény, a kormányrendelet, valamint az önkormányzat rendelete tekinthető. A törvény III. fejezete az állami irányítás egyéb jogi eszköze címmel a 49. § (1) bekezdésében mondja ki, hogy a miniszter jogszabályban meghatá-

rozott irányítási jogkörében a közvetlen irányítása alá tartozó szervek tevékenységét szabályozó utasítást adhat ki. Mindebből egyértelműen következik, hogy a miniszteri utasítás jogszabálynak nem tekinthető, tehát az a bíróságokra nézve kötelező rendelkezéseket nem írhat elő. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy – az ügyészség kezdeményezése ellenére – a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra, a bírósági gazdasági hivatalra és a büntetés-végrehajtási csoportra háruló feladatokat jelenleg kizárólag miniszteri utasítás szabályozza, így ha azokat figyelmen kívül hagynák – jogszabályi rendezés hiányában – egyetlen büntetés, büntetőjogi intézkedés végrehajtására, foganatba vételére sem kerülhetne sor. A korrekt megoldás – a jogszabályi rendezés megszületéséig is – tehát csak az eddig is alkalmazott és irányadónak tekintendő szabályok betartása lehet. Nem tekinthető azonban megnyugtatónak az a körülmény, hogy a kérdés törvényi rendezésére csupán 2000. január 1-jén kerülhet sor, amikor a hatályba lépő új büntetőeljárási törvény a halasztással kapcsolatos és jelenleg miniszteri utasításban szabályozott rendelkezéseket a jelenlegivel azonos tartalommal immár megfelelő jogszabályi szintre emeli.

Azonnali foganatba vétel

A szabadságvesztés foganatba vételének törvényességével összefüggésben szükséges hangsúlyozni, hogy a bíróságnak lehetősége van a jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetés azonnali foganatba vételének elrendelésére is. Ilyen esetben – a 107/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 29. §-a (1) és (2) bekezdése alapján – a bíróság a székhelyén működő bv. intézet parancsnokától bv. őr kirendelését kéri, és az elítéltet, valamint a bírói rendelvénnyel ellátott értesítést a bv. őrnek adja át. Ha a bíróság székhelyén nincs bv. intézet és a bv. őr kirendelésének akadálya van, a bíróság az elítéltnek a bv. intézetbe kísérése miatt a rendőrséget keresi meg.

Sajnálatos, hogy a tapasztalatok szerint a bíróságok a hosszú tartamú szabadságvesztés jogerős kiszabása esetén is csak ritka kivételként élnek az azonnali foganatba vétel lehetőségével. Főleg akkor kerül erre sor, ha a terhelt előzetes letartóztatásban volt, vagy más ügyben kiszabott jogerős szabadságvesztés-büntetését töltötte. Nem egy esetben megtörtént, hogy a tárgyaláson megjelent terhelt a többéve szabadságvesztéstől fenyegetve – az azonnali foganatba vétel elmaradása folytán – későbbiek során elrejtőzött és időlegesen vagy véglegesen kivonta magát a büntetés végrehajtása alól. Mivel a jogerős ítélet kihirdetését követően az ügyésznek már nincs indítványtételi lehetősége, így az ügyben eljáró ügyész az azonnali foganatba vételt nem kezdeményezheti.

Amennyiben nem kerül sor az elítélttel szemben kiszabott jogerős szabadságvesztés-büntetés azonnali foganatba vételének elrendelésére, úgy – a 108/1979. (IK. 8.) IM-utasításban foglaltak szerint – a foganatba vételhez szükséges intézkedéseket a megyei, fővárosi bíróság büntetés-végrehajtási csoportja teszi meg. Ha a bv. bíró megállapítja, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának nincs akadálya, az elítéltet felhívja a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére, arra, hogy meghatározott időpontban jelenjen meg a megyei bv. intézetben. A bv. bíró az elítéltet a bv. intézettel egyeztetett napra hívja be. Ha az elítélt a szabályszerűen kézbesített felhívásnak nem tesz eleget, a bv. bíró elővezetését rendeli el. A Be.

397. § (2) bekezdése alapján, ha a büntetést vagy a büntetés hátralévő részét ismeretlen helyen tartózkodó elítélten kell foganatba venni, szabadságvesztés esetén elfogatóparancsot kell kibocsátani.

Többször előfordult, hogy a bíróság a törvényi rendelkezés ellenére mellőzte az elfogatóparancs kibocsátását, és ehelyett csupán az elítélt tartózkodási helyéne felkutatását rendelte el. A 108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 14. § (1) bekezdése – a Be. hivatkozott szigorúbb előírásától eltérően – a bv. bíró számára a szabadságvesztés foganatba vétele végett az elfogatóparancs kibocsátása mellett vagylagosan valóban lehetővé teszi az ismeretlen helyen tartózkodó elítélttel szemben a tartózkodási hely felkutatását is.

Felmerült továbbá, hogy a foganatba vétel érdekében az ügyész bocsáthat-e ki elfogatóparancsot. A Be. 397. § (2) bekezdése alapján az elfogatóparancs kibocsátása a büntetés-végrehajtási bíró feladata, a hatályos törvényszöveg azonban – a Be.-nek az 1987. évi IV. törvény 71. §-ával történő módosítása folytán – a bv. bíró mellett az ügyészt is megemlíti, mint intézkedésre jogosultat. A törvényi módosításhoz fűzött miniszteri indokolásból, valamint az egységes gyakorlatból is következően az ügyészi jogosítvány kizárólag a feltételes szabadság megszüntetése kapcsán felmerült szabadságvesztés hátralévő részének foganatba vételével kapcsolatos intézkedési jogosultságot jelenti.

A foganatba vétel szempontjából további gond, ha az elítélt a végrehajtás alóli kibúvásként külföldre távozik. Ilyen esetben a büntetés-végrehajtási bír elfogatóparancsot bocsát ki.

A bérfoglyok sorsa

A szabadságvesztés-büntetés foganatosítását is érinti az a kérdés, amelyet napjainkban a „bérfogoly" kifejezéssel illetnek. Itt valójában arról van szó, hogy valaki a büntetés-végrehajtási szervezet megtévesztésével, ellenszolgáltatás fejében más helyett jelentkezik a szabadságvesztés letöltésére. A büntetés-végrehajtási intézet a befogadást köteles megtagadni, ha a szabadságvesztés végrehajtására előállított, átkísért, átszállított vagy önként jelentkező személy a befogadás alapjául szolgáló iratokban megjelölttel nem azonos. A miniszteri rendelet 11. § (2) bekezdése szerint az elítélt személyazonosságának megállapítása a fogva tartás alapjául szolgáló iratok adatainak és az elítélt személyazonosságát igazoló okiratban foglalt, vagy egyéb módon igazolt, illetőleg az elítélt által közölt adatok összehasonlítását jelenti. A 13. § (1) bekezdése értelmében, ha az elítélt személyazonossága kétségessé válik, az elítéltet ideiglenesen kell befogadni a személyazonosság megállapításáig, de legfeljebb 30 napig. Az intézet az elítélt személyazonosságának megállapításához adatokat kérhet a rendőrségtől, más hatóságtól vagy más intézettől, indokolt esetben a rendőrségtől kérheti a személyazonosság megállapítását. Minderre nyilvánvalóan csak akkor kerülhet sor, ha egyáltalán felmerül a személyazonosság kétségessége. Az intézeteknek valójában korlátozottak a lehetőségei a „bérfoglyok" megbízható kiszűrésére. Figyelemmel azonban arra, hogy a szervezett bűnözéssel összefüggésben e jelenséggel a jövőben indokolt komolyabban számolni, a befogadási eljárás során fokozott gondossággal célszerű eljárni.

Lajtár István